

Vesolje, popelji me v prihodnost

Znanstvena fantastika nam ponuja vpogled v prihodnost in pomaga razumeti ali interpretirati preteklost. To sta ključna elementa, ki se izmenjujeta glede na širše družbene potrebe časa, v katerem nastajata. Še posebej prideta do izraza v podžanru vesoljske opere na najbolj odzivnem mediju – televiziji, zato si bom ogledal, kako sta se manifestirala skozi zgodovino najbolj vplivnih serij, od *Zvezdnih stez* prek *Bojne ladje Galactica* in vse do aktualnega *Prostranstva*.

Ko je sredi revolucionarnih šestdesetih na male zaslone prišla serija **Zvezdne steze** (Star Trek, 1966–1969, Gene Roddenberry), si nihče ni predstavljal, kako dolgotrajen in močan bo njen vpliv, saj tudi dobrih 50 let kasneje željno pričakujemo naslednjo iteracijo. Ena od ključnih lastnosti serije *Zvezdne steze* je bila, da je uspela hkrati prikazati najboljšo možno različico sveta, kot so si ga ljudje takrat predstavljali, in komentirati aktualno stanje. Tako je denimo posadka zvezdne ladje Enterprise multikulturna in ubrano složna ter poleg pripadnikov različnih ras vključuje celo vesoljca g. Spocka (Leonard Nimoy). Z njim prestavi meje »normalnega« in tako je bilo sredi hladne vojne in boja za državljanske pravice temnopoltnih ter ob še živih spominih na Pearl Harbor povsem sprejemljivo opazovati sodelovanje temnopolte poročnice, japonskega pilota in ruskega inženirja. Seveda pod poveljstvom ameriškega belopoltega kapitana (ki ga je igral kanadski igralec). Serija je tako začela premikati meje sprejemljivega, tudi s prvim rasno mešanim poljubom na televiziji, čeprav iz današnje perspektive vseeno vsebuje številne rasistične in šovinistične elemente.

Zvezdne steze so ustvarile svet utopične Federacije, ki v številnih pogledih sicer spominja na komunizem, a je navzven zmeraj razkazoval trdne ameriške korenine. Mnogi analitiki so kasneje opozorili na nevzdržnosti civilizacije, kot je Federacija, brez neke vrste usmerjenega izobraževanja in obsežnih sistemov nadzora. A to je le nedodelano ozadje izgradnje sveta, ki ga je Gene Roddenberry zasnoval na liberalizmu, tehnološkem napredku in posameznikovi pravici do svobode, v skladu s splošnimi dogmami takratne ameriške usmeritve pod Johnom F. Kennedyjem. Celo kapitan James T. Kirk (William Shattner) ima skoraj iste začetnice kot JFK. Temelji *Zvezdnih stez* so tako predstavljali družbo, po kateri so ZDA hrepenele, medtem ko so raznoliki svetovi, ki jih je posadka obiskala, in dogodivščine, v katere so se zapletli, ponudili možnost za bolj podrobno komentiranje

Vojna zvezd, 1977

aktualnega dogajanja. Tako denimo v epizodah, kot sta *The Apple in Return of the Archons* (oboje 1967) posadka pod Kirkovim poveljstvom v nasprotju z osnovno direktivo nevmešavanja v druge kulture odstrani diktatorje, podobno kot so ZDA počele vse od druge svetovne vojne naprej, medtem ko v *The Conscience of the King* (1966) posadka ujame vojnega zločinca, kar je bil komentar na sojenja Adolfu Eichmannu in drugim nacističnim zločincem, ki so bili po več letih na begu ujeti.

Vietkongovski Ewoki

Naslednji val vesoljskih oper je sledil konec sedemdesetih po uspehu filma **Vojna zvezd** (Star Wars, 1977, George Lucas). Kljub optimističnemu tonu tega filma so bile vesoljske opere, v skladu s splošno družbeno klimo in trendi v filmu in literaturi, zelo temačne: **Bojna ladja Galactica** (Battlestar Galactica, 1978–1979, Glen A. Larson) je zgodba o ostanku človeške civilizacije na begu pred roboti, ki jih želijo uničiti, distopična je bila tudi britanska **Blakovih 7** (Blake's 7, 1978–1981, Terry Nation). Podobno je bilo na filmu, kjer sta leta 1979 prišla v kino najbolj temačen Disneyjev film dotlej, **Črna luknja** (The Black Hole, 1979, Gary Nelson), in filmska različica **Zvezdnih stez** (Star Trek: The Motion Picture, 1979, Robert Wise), ki je s prav tako apokaliptičnim tonom opozarjala na pretiran napredek tehnologije. Po drugi strani tudi *Vojna zvezd* ni zgolj nedolžna pravljica, kot je zaključil britanski igralec in scenarist Simon Pegg v svoji disertaciji (povzeti v njegovi avtobiografiji *Nerd Do Well*). Pegg namreč vidi *Vojno zvezd* kot metaforo za ameriški vojaški poraz v Vietnamu, pri čemer je Imperij metafora za ZDA, uporniki na čelu z Lukom Skywalkerjem (Mark Hamill) pa za Vietkong. Tako naj bi ameriška družba lažje razumela in sprejela poraz, saj je imela možnost doživeti zmago skozi nasprotnikovo perspektivo. Po širše sprejeti interpretaciji je Imperij metafora za nacistično Nemčijo, uporniki pa za zavezniške sile, a Lucas, močan nasprotnik vietnamske vojne, je priznal, da določeni elementi Peggove razlage nedvomno držijo.

Prikupna, medvedkom podobna bitja Ewoki, ki sesujejo vojsko Imperija, je denimo zasnoval po Vietkongu. In seveda je kasneje posnel tudi predzgodbe, ki so bile neposredna kritika predsednika Georgea W. Busha, celo do te mere, da je predsednikove besede položil v usta Anakina Skywalkerja, junaka, ki postane antagonist Darth Vader.

Konec osemdesetih so se na televizijske zaslone vrnile *Zvezdne steze*. Nova serija **Zvezdne steze: Naslednja generacija** (Star Trek: The Next Generation, 1987–1994, Gene Roddenberry) spremlja novo posadko, ki jo vodi kapitan Jean-Luc Picard (Patrick Stewart). Zasedba je še bolj multikulturalna, zgodba, kot si jo je zamislil Roddenberry, pa je bila skoraj brez konfliktov, v skladu z geopolitično realnostjo začetka devetdesetih, ko so po razpadu Sovjetske zveze ZDA postale de-facto hegemon. Avtorji serije so nato morali izumiti novega sovražnika, tehnološki kolektiv Borg, ki je predstavljal kombinacijo dveh na videz preživetih strahov: komunističnega utilitarizma in brezglavega tehnološkega napredka. Zasnova *Naslednje generacije* je namreč z vključitvijo androida in Klingoncev (nekdanjega simbola za komuniste) skušala pokazati, da teh strahov v krasni prihodnosti ni več, a so scenaristi ugotovili, da so v devetdesetih še kako prisotni, tako da so Borgi še en primer odziva ZF na dejansko stanje.

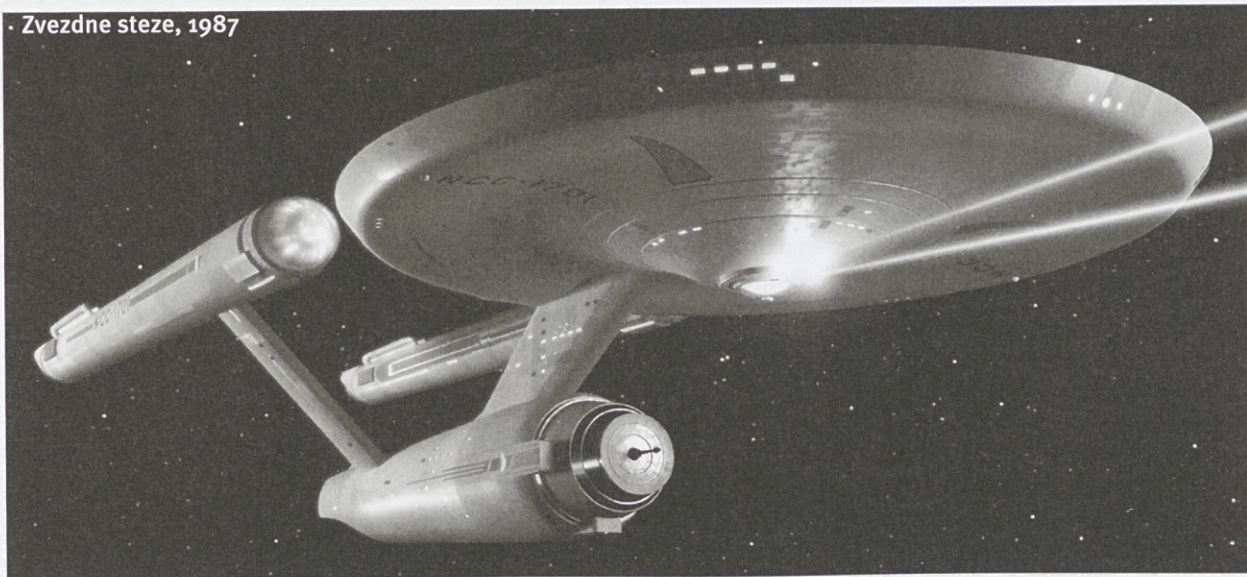
A v primerjavi z novim tisočletjem je bilo vse to subtilno in umirjeno. Obnovljena **Bojna ladja Galactica** (Battlestar Galactica, 2004–2009, Ronald D. Moore) je z uničenjem sveta simbolizirala 11. september 2001, z vse bolj paranoično družbo, ki skuša ubežati pred zunanjim sovražnikom in panično razkriti notranjega, pa ameriški odziv nanj. Prihodnost ni bila nič kaj svetla, v epizodi *Someone to Watch Over Me* (S4E17) je denimo nagrada za uspešno sestreljeno sovražno plovilo poslednja tuba zobne paste. Kljub temu so

prve sezone še vključevale teme in elemente, ki so prikazovali družbeni napredek, a so bile pogosto zakoreninjene v aktualnih vprašanjih, denimo *Epiphanies* (S2E13), kjer ozdravijo raka ene glavnih junakinj s terapijo z zarodnimi celicami. V kasnejših sezonah so avtorji opustili večino vpogleda v prihodnost in serijo uporabili za neposredno komentiranje vojne v Iraku. V tretji sezoni tako sovražniki postanejo metafora za ZDA, preživeli ljudje pa za Iračane, ko spremljamo, kako protagonisti izvedejo samomorilski teroristični napad. Politična realnost je dodatno poudarjena s tem, da so žrtve človeški policisti, ki so jih izurili okupatorji; v Iraku je bilo več podobnih napadov v letu dni pred to epizodo. Čeprav so številni kritiki ta pristop sprva hvalili, pa je slabo vplival na dinamiko razvoja zgodbe in dodatno zapletel mitologijo serije. Resda so bile zadnje sezone med najbolj gledanimi, a to je bilo predvsem zaradi želje po razkritju osrednjih skrivnosti, kar pa se na koncu ni najbolje izšlo, zaradi navezave na aktualna vprašanja pa relevantnost serije z leti upada precej hitreje, kot bi sicer.

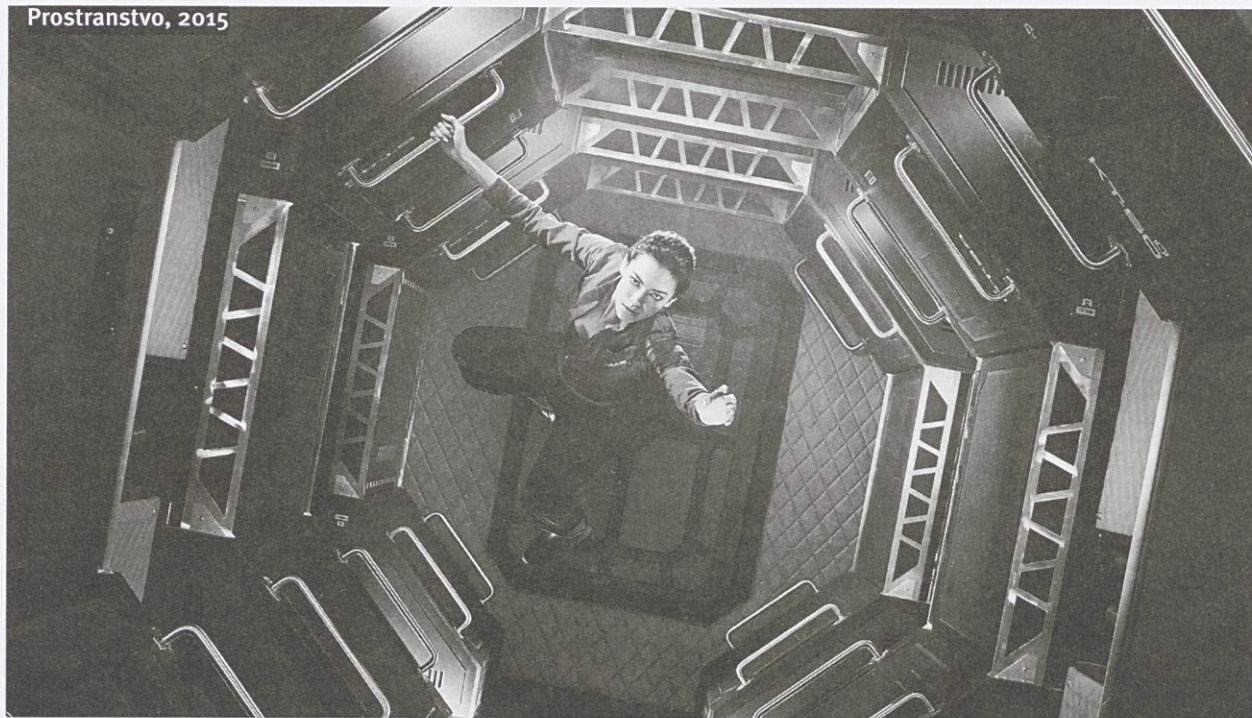
Svetla prihodnost

Najboljša vesoljska opera tega desetletja je **Prostranstvo** (The Expanse, 2015–, Mark Fergus, Hawk Ostby), posneta po seriji knjig Daniela Abrahama in Tya Francka (pod psevdonimom James S.A. Corey). Zgodba je postavljena 200 let v prihodnost, ko je človeštvo koloniziralo velik del osončja, pri čemer so nastala korenita nasprotja med najmočnejšima gospodarskima in političnima silama, Zemljo in Marsom, medtem ko so naseljenci na asteroidnem pasu prepričani, da so vsi iz notranjega dela osončja slabi. Takoj na začetku se pojavi očitna vzporednica z geopolitično situacijo v hladni vojni: Zemlja je ZDA, (rdeči)

• Zvezdne steze, 1987

Prostranstvo, 2015

Mars je Sovjetska zveza, asteroidni pas pa Neuvrščeni. A bolj ko se zgodba razvija in zapleta, manj metaforični so videti politični problemi, saj dejavnika zgodbe, in ne zgolj bližnjici, postaneta vesolje in tehnologija. Medtem ko je bil transporter v *Zvezdnih stezah* (scenaristično) razvit za nižanje stroškov produkcije, so tehnologije, uporabljene v *Prostranstvu*, povsem verjetne in realistične. To pa naravo razvoja zgodbe in njeno razumevanje prestavi iz povsem spekulativne, fantastične ravni v docela plastičen svet, ki z vsako epizodo postane bolj kompleksen in verjeten. Tudi ko se v zgodbo vključi zunaj-solarna sila in ko serija komentira aktualna dogajanja. Slednje je po dveh sezonah še redko, saj serija sledi literarni predlogi, a odnos do imigrantov in beguncev je v drugi sezoni pogosta tema, vzporednic ter kontrastov z Evropo in ZDA pa ni mogoče zgrešiti. Tako so denimo priseljenci na Mars in v asteroidni pas pogoste tarče predsodkov tistih, ki so bili tam rojeni; v drugi sezoni, ko množične imigracije povzroči katastrofa na sosednjem planetu, smo najprej priča najslabšim impulzom človeštva, pobijanju nedolžnih zaradi njihovega porekla, nato pa še najboljši plati, ko se večina žrtvuje, da se lahko reši vsaj peščica najšibkejših. Ti dogodki so ključni za razvoj zgodbe in junakov, a so zastavljeni tudi kot komentar migracijskega vala v Evropo, ZDA in Avstralijo ter ravnanja teh držav in posameznikov v njih.

Pogled v bližnjo prihodnost vesoljskih oper je optimističen, saj že to jesen prihajata dve novi, vsaj ena pa bo zagotovo na voljo tudi pri nas. **Zvezdne steze: Discovery**

(Star Trek: Discovery, 2017, Bryan Fuller, Alex Kurtzman) je nova iteracija raziskovanja vesolja in nadaljuje tradicijo s še bolj multikulturno posadko. Avtorji so obljubljali tudi večji poudarek na raziskovanju neznanega, zato upajmo, da ne bodo zabredli le v preučevanje nenehnih konfliktov med ljudmi, kar velja za trenutno serijo filmov *Zvezdne steze*. Skorajda hkrati bo v ZDA premiera serije **The Orville**, avtorja in glavnega igralca Setha MacFarlana. V prvi vrsti bo to komedija, tako kot avtorjeve animirane serije in filmi (*Družinski človek*, *Ted*, *Kako ne umreti na zahodu*), vendar pa ne gre prezreti njegovega sodelovanja pri znanstveni dokumentarni seriji **Kozmos: Odisejada v času in prostoru** (Cosmos: A Spacetime Odyssey, 2014) in dokumentarcu po knjigi Naomi Klein **To spremeni vse** (This Changes Everything, 2015, Avi Lewis), tako da lahko sredi občasno posrečenih šal pričakujemo tudi relativno realistično znanost in kak politični komentar. Obe seriji imata na papirju velik potencial in lahko premakneta žanr v nove smeri, ki bi prinesle tako risanje še nepredstavljive prihodnosti kot novo razumevanje zgodovine. Če jima vsaj deloma uspe, bomo zakorakali v novo zlato dobo vesoljskih oper. **E**